
Az óvodás és kisiskolás korú gyerekek környezeti nevelésének stratégiai elvei

VAJDOVICHNÉ VISY ERZSÉBET

Magyarország környezeti politikájának központi eleme a társadalmi együttműködésre való törekvés, és ennek érvényesítésében az oktatás és nevelés kiemelt szerepet tölt be. Lényeges követelmény, hogy a társadalom minden csoportja, rétege, minden tagja tudatosan vállaljon felelősséget a környezet ügyéért, a környezet védelme, gondozása, alakítása és fejlesztése érdekében. Az erre való felkészítés, a környezetorientált értékrendszer kialakítása a korszerű oktatás és nevelés kiemelt feladata.

A környezeti témakör világszerte fontos helyet tölt be az országok oktatás- és művelődéspolitikájában, eleinte az ökológiai összefüggések és a környezeti problémák, a környezet- és természetvédelmi feladatok tudatosításának igényével, majd, a nyolcvanas évektől kezdve egyre inkább előtérbe került a környezeti gondolkodásmód jelentősége, mint a világ megismerésének és megértésének alapfeltétele és mint hangsúlyos szerepű magatartásformáló tényező.

A magyar környezet- és természetvédelmi kormányzat munkájában több mint egy évtizedes hagyomány az oktatás és nevelés ügyének felkarolása.

Az IUCN (a Természetvédők Nemzetközi Szövetsége) 1979. évi nevadai konferenciáján a környezeti oktatás-nevelés fogalmát a következőképpen határozta meg:

„A környezeti oktatás és nevelés a környezeti értékek felismerését és a környezetre vonatkozó fogalmak tisztázását szolgáló folyamat. Törekvése olyan képességek kialakulásának elősegítése, melyek szükségesek az emberek, kultúrájuk és környezetük közötti kölcsönkapcsolatok megértéséhez, a környezetorientált magatartás, a környezeti minőség javítását célzó, tudatos és felelősségteljes cselekvési készség kifejlődéséhez.”

Az emberi élet egészén végigvonuló környezeti nevelés-oktatás és képzés sokféle fajtája számos ponton összefügg egymással.

Alapvetően iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli formákat különböztethetünk meg.

Az iskolarendszerű képzés keretében a környezeti nevelés, oktatás eddig is jelentős eredményeket hozott. A magyar iskolai környezetoktatás színvonala nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét, esetenként kiemelkedő, de egészében véve egyenetlen. A továbblépés alapvetően az általános jellegű környezeti képzés széleskörű elterjesztése, illetőleg a képzés tartalmi és formai továbbfejlesztése terén szükséges. A tartalmi vonásokat illetően fontos hangsúlyozni, hogy a környezetoktatás nem egyszerű ismeretközlés, hanem képességfejlesztés, nevelés, tudat- és magatartás formálás, mely csak interaktív tanulási-tanítási módszerekkel valósítható meg. Ezért is fontos, hogy az általános környezeti képzés helyet kapjon az iskolarendszerű oktatás valamennyi szintjén. Következésképpen szükséges, hogy a környezeti ismeretek szervesen épüljenek a Nemzeti Aaptantervben megjelölt valamennyi műveltségi terület (természet-, társadalom- és humántudomány) tananyagába.

A környezeti nevelés rendszerében az óvoda sajátos szerepet tölt be, mintegy alapozója az iskolarendszerű képzésnek.

Környezeti nevelési stratégiák az óvodában (3-6 éves korosztály)

Részletesen meg kell határozni a környezeti nevelés céljait és feladatait, amely a következőkben foglalható össze: Az életkori sajátosságoknak megfelelően pozitív szokások, szokásrendszerek, viselkedési formák kialakítása a természetes, illetve a gyermeket körülvevő társadalmi környezetben (óvoda, játszótér, közlekedési útvonal, családi otthon, kert stb.). Pozitív attitűdök ébresztése az élővilág, a harmonikus, szép környezet iránt, annak megőrzése, fenntartása iránt.

Meg kell fogalmazni a nevelési elvárásokat, s azon ismeretek körét, amelyek a nevelés folyamatában megjelennek (követelmények).

Mindezekhez az óvodai környezeti nevelés önálló alapidokumentumot nem igényel, de az Óvodai Nevelési Programot ki kell egészíteni egy olyan munkával, amely összefoglalja az óvodai környezeti nevelés céljait, az ismeretek rendszeres beépítését a Nevelési Programban, továbbá programokat ajánl az eredményes munka módszereire.

Bemutatja a nevelési feladatok és ismeretek megjelenését a különféle foglalkozásokban (környezetismeret, ábrázolás, irodalom stb.), illetve az óvodán kívüli nevelési szituációkban.

Minta-programokat közöl.

Ajánlásokat tesz tevékenységi formákra, vizsgálódásokra (kísérletek), szakirodalomra, bemutatóhelyekre (tanösvény, múzeum, természetvédelmi terület, oktatóközpont stb.).

A környezeti képzést illetően jelentős az óvodapedagógusok továbbképzése. Célszerű az óvodapedagógusok központi továbbképzésének fejlesztése.

Az óvodapedagógus-képzésben csupán néhány éve nyertek teret – különféle formában és eltérő mélységben – a korszerű környezeti kultúra és az ökológiai alapú gondolkodás elemei. Óvodáink nevelőinek döntő többsége ma még nem rendelkezik a szakzerű, valóban hatékony környezeti neveléshez nélkülözhetetlen ismeretekkel. Ezért mindaddig szükség van a különféle lokális továbbképzések mellett a rendszeres, központi továbbképző tanfolyamokra, amíg ki nem alakul az egységes ökológiai és környezeti kultúrát is nyújtó óvodapedagógus-képzés.

A tanfolyam javasolt szakmai szempontjait – szakértők bevonásával – központilag szükséges kidolgozni, az egységes alapelvek érvényesülése érdekében.

Az éves tanfolyamot az óvodapedagógus-képző intézmények szervezhetnék meg, autonómiájuk teljes megőrzése mellett. Az intézményeknek a megbízást a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium*, valamint a *Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium* közösen adja.

Az óvodai környezeti nevelésnek a korszerű környezeti kultúra megalapozásában betöltött jelentős szerepe elengedhetetlenné teszi a szakmai és pedagógiai szempontból magas színvonalú munkát. Ehhez úgy véljük, szükség van a nevelőmunka rendszeres támogatására, értékelésére, azaz óvodai környezeti szakértők foglalkoztatására.

Részletesen ki kell dolgozni az óvodai környezeti nevelési szakértők feladatrendszerét az alábbiak szerint:

- Információk (tudományos eredmények, rendezvények, programok, pedagógiai újdonságok stb.) eljuttatása az óvodapedagógusokhoz, illetve információk gyűjtése a környezeti nevelésről és ezek továbbítása az illetékes intézményekhez.

- Pedagógiai tanácsadás (tartalmi és módszertani kérdésekben), a nevelési munka értékelése.

- Helyi továbbképzések szervezése. Javaslatok a helyi illetve központi tanfolyamok oktatóira.

- Részvétel aktuális környezetvédelmi és természetvédelmi rendezvények megszervezésében („A Föld napja”, „Madarak, fák napja” stb.).

– Időnként beszámoló készítése és annak eljuttatása a megbízó intézményhez.

Napjainkban különösen fontos, de minden bizonnyal még néhány évig az is lesz, hogy az óvodapedagógusok munkájukhoz rendszeres tartalmi (szaktudományi) és módszertani segítséget kapjanak. Ennek egyik lehetséges eszköze az óvodai környezeti nevelés témakörében időszaki kiadványok megjelentetése.

Évenként két alkalommal megjelenő kiadvány célja egyfelől elméleti pedagógiai, szaktudományi vagy aktuális természetvédelmi és környezetvédelmi problémák bemutatása, másfelől az elméleti kérdésekhez csatlakozó óvodai gyakorlat sokrétű ábrázolása, módszertani példák felsorakoztatásával.

A tartalmi és pedagógiai szempontból is magas színvonalú és valóban hatékony óvodai környezeti nevelés elterjedésének egyik lényeges feltétele az, hogy a pedagógusképzésben helyet kapjon a környezeti nevelésre való felkészítés. Ezt legjobban egy egységes elvek alapján felépülő kötelező tantárgy révén érhetjük el, amely a képzés utolsó évében 34 elméleti és 22 gyakorlati óra keretében lenne realizálható. A tantárgy tervezett címe: *A környezeti nevelés elméleti alapjai és módszertana*. A képzés vizsgával zárul, illetve a témából szakdolgozatot írhat a hallgató.

A tantárgy bevezetése egységes alapokat teremt és egységes követelményeket állít az óvodai környezeti nevelés területén.

Környezeti nevelési stratégiák a kisiskolásoknál (6-10 éves korosztály)

A kisiskoláskorban folyó környezeti nevelés sok hasonlóságot mutat az óvodai neveléssel. Különösen igaz ez a pedagógus személyével kapcsolatban és a pedagógiai módszerekre vonatkozóan. Ezért a stratégia bizonyos elemei megegyeznek (megegyezhetnek). Természetesen a környezeti nevelés céljai és feladatai, az elvárások (követelmények) eltérnek.

– Meg kell határozni a nevelés és oktatás céljait és feladatait. Ez az alábbiakban foglалható össze:

Az óvodáskorban kialakított szokásrendszerek, viselkedési formák megerősítése és továbbfejlesztése magatartási formákká.

A pozitív attitűdök elmélyítése, megerősítése a már bizonyos mértékben rendszerezett tudati elemek, *ismeretek* révén.

A környezeti nevelés tartalma kisiskoláskorban is három egymásraépülő ismeretkörbe foglalható. Ebben az életszakaszban az ismeretszerzés az óvodáskorhoz viszonyítva tágabb körre terjed ki. A jelenségek közötti összefüggések felismerése, megláttatása hangsúlyosabb szerephez jut és az önálló tanulói tevékenység előtérbe kerül.

Meg kell fogalmazni az elvárásokat (követelményeket) a nevelés és az ismeretek tekintetében.

– A pozitív környezeti magatartás lényeges vonásai ebben az életkorban a következők: a kisgyermek ügyel a saját maga és tágabb környezete rendjére, tisztaságára, érti ennek jelentőségét. Képes megérteni a maga szintjén a természetes és az ember által létrehozott társadalmi környezet fontosságát, a bennük megtestesülő, rejlő értékeket, belátja az óvás, a védelem szükségességét, meg tudja fogalmazni ezzel kapcsolatban a maga szerepét és feladatait.

– Ismeri közvetlen környezete élőlény-együtteseit, jellegzetes növény- és állatfajokat, hazánk jellemző életközösségeit, azok lényeges összetevőit.

– Ismeri lakóhelye környezeti gondjait. Keresi az okokat. Saját vizsgálatai alapján szerez adatokat ezek mértékéről. Keresi a lehetőséget a csökkentés, a megszüntetés módjaira. Ismeri – életkorának megfelelő szinten – hazánk környezeti gondjait, illetve ezzel összefüggésben néhány világméretű környezeti problémát.

A nevelési módszerek tekintetében kisiskoláskorban is jelentősége van a pozitív magatartási és cselekvési mintáknak. Ezeket egészítik ki a természetes és társadalmi környezetben folyó közvetlen megfigyelések, azok az ismeretek, amelyek segítségével a kisiskolás képes a jelenségek okait a maga szintjén megkeresni. Ebben az életkorban

(is) az ismeretszerzés leghatékonyabb módszerei a természetben folyó megfigyelések, a pedagógus által irányított (és ellenőrzött), de önállóan végzett vizsgálódások, kísérletek és mérések.

Mindaddig, amíg az oktatás és képzés a környezeti nevelés alapelveit tekintve nem éri el a megfelelő (szinkronitást) összhangot – feltevéseink szerint ez legalább 10-15 év – szükség van a pedagógusok szakmai és pedagógiai felkészítésére.

Az alsófokú nevelő és oktató tevékenység terén nincs szükség arra, hogy a környezeti nevelés önálló tárgy keretében folyjon. A nevelési feladatok és a különféle ismeretblokkok alkalmasak arra, hogy egymásraépülő rendszerben magukba foglalják a környezeti nevelés megfelelő elemeit. Ez a „sokszínűség” alkalmas a problémakör komplex (interdiszciplináris) voltának érzékeltetésére.

A pedagógusok megfelelő felkészítése az oktatásnak ezen a szintjén viszonylag egyszerű, mivel az oktató- és nevelőmunkát egy-egy gyermekcsoportban egy, de legfeljebb néhány pedagógus végzi.

Gondoskodni kell arról, hogy az oktatás alsó fokán működő nevelők (tanítók) mindegyike 5 éven belül elvégezzen egy minősítéssel záruló tanfolyamot, amely általános környezeti ismereteket nyújt. Ennek tartalmi és szervezési feladatait a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium és a Művelődési és Közoktatási Minisztérium közösen vállalják.

Mivel az oktatás alsó fokán a környezeti nevelés nem igényel önálló nevelési és ismereti blokkot, önálló dokumentumok (tankönyv) készítése sem szükségszerű. Az azonban nagyon lényeges, hogy a nevelési feladatok és az ismeretek a környezeti nevelési alapelveknek megfeleljenek és egymásraépülő rendszert alkossanak. Olyan kiegészítő dokumentumok létrehozása kívánatos, amelyek pl. a közvetlen környezet élővilágával kapcsolatos megfigyeléseket, vizsgálódásokat, méréseket irányítják, azok eredményeinek rögzítésére szolgálnak, az önálló munkát vagy az emlékezetbevívését segítik.

ISKOLAKULTÚRA-DÍJAK

A Kitaibel Pál Középiskolai Biológiai Tanulmányi Versenyen az alábbi Iskolakultúra-díjakat adták át:

Horváth Tiborné

(Szombathely-Olad Kertészeti Szakközépiskola) és

Csernus Éva

(Csongrád, Batsányi János Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola)
felkészítő tanároknak 5000-5000 Ft-ot;

továbbá 1-1 éves előfizetést nyert a

Tóth Árpád Gimnázium, Debrecen,

Trefort Ágoston Gyakorló Iskola, Budapest,

Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium, Bonyhád,

Dobó István Gimnázium, Eger.